

Kiss-Rigó László¹⁵

Vallások szerepe a változó Európában¹⁶

Sok szempontból vizsgálhatjuk, értékelhetjük az egyházak vagy a vallás, a vallások szerepét a változó Európában. Az ideális általában is az lenne, ha minden változás pozitív irányban történne, azaz fejlődés következne be, ami – Istennek hála – sok szempontban elmondható Európáról, az egész világról. Fejlődik a tudomány, a technológia, de sajnos ezzel párhuzamosan nem fejlődik maga az emberiség, az emberi minőség, ezek örök problémák maradnak.

Most nem ilyen szempontból közelítek a témához, hanem azt elsősorban a társadalom változásaként értelmezem, a fejlődés kérdéskörénél maradván, hiszen a fejlődés – minden probléma és nehézség ellenére is – megkérdőjelezhetetlen. A vasfüggöny innenső oldalán gyakran eszünkbe jut az, amit még a kommunista diktatúra éveiben sulykoltak belénk arról, hogy a vallás, az egyház ópium a népek, azaz akadály, fékje a társadalmi fejlődésnek, főleg az osztályharcnak. Ebben sok szempontból lehet valami igazság, hiszen a vallások szervezett közösségei, és leginkább a Katolikus Egyház egy óriási intézmény is, ami egy óriási hajóhoz hasonlóan nehezebben reagál, lassabban gyorsul vagy lassul, nehezebben vált irányt, de ha mégis, akkor azt tartósan teszi. Ezt pozitív értelemben szokták mondani, bár kétségtelenül vannak negatív hatásai, de azt azért mindannyian tudjuk, hogy az egyház, a vallás nem azonos az intézménnyel, még ha az szükségesen hozzá is tartozik. Ferenc pápa névválasztása is arra utal, hogy a középkorban kétségtelenül nem egyes pápák befolyásolták – és esetleg katalizálták – pozitív értelemben a társadalom fejlődésének folyamatát, hanem olyanok, mint például Assisi Szent Ferenc. Világosan látnunk kell, hogy az egyházaknak, a vallásoknak mint intézményeknek jóval nagyobb szerénységet és önkritikát kellene gyakorolniuk, ugyanakkor nagyon is tudatosan kellene megélniük az identitásukat, és azt az egész társadalom szolgálatába, Európa szolgálatába kell állítaniuk.

Az egyházzól, a vallásról – a kereszténységről pedig konkrétan is – azt szokták mondani, hogy inkább fékezi a társadalmi fejlődést. Ismét egy érdekes folyamatra kell utalni: mi nagyon örülünk a több mint húsz évvel ezelőtt történt változásoknak – megint tudatosan mondom, hogy érthető legyen, mire gondolok –, a vasfüggöny innenső oldalán, de sokszor a mai napig panaszkodunk, hogy igazából sok minden nem változott, aminek kellett volna. Óriási előnye mindennek az, hogy egy vér nélküli forradalom történt, olyan rendszerváltozás, amely nem okozott emberéletben kárt. Azonban, ha korrigálni akarjuk ennek negatív hatásait, akkor nagyon sok félreértéssel

15 Kiss-Rigó László, megyéspüspök, Szeged-Csanádi Egyházmegye

16 „Kulturális identitás: a vallás szerepe Európában” című konferencián (2013. április 25.) elhangzott előadás alapján

találkozunk a társadalomban, határainkon belül és azon kívül is. Ugyanakkor azt mégiscsak örömmel mondhatjuk, hogy Európának ezen a részén nem történt tragédia, vérfolyás, emberélet, áldozat a rendszerváltás elmúlt húsz évében. Ezért sokat tett a kereszténység, az egyházak is, akiket sokszor azért bíráltak, persze utólag, hogy nem voltak sokkal radikálisabbak, nem gerjesztettek forradalmat. Utalok Mahatma Gandhi passzív rezisztenciájára, akinek személyét, illetve módszerét sokan lesajnálják, és nem is ez az egyetlen módszer a társadalom konfliktusainak a megoldásában, de azt mégiscsak értékelni kell.

Egyik legérdekesebb ilyen tapasztalatom az volt, amikor a '90-es évek elején felkértek egy bizottság vezetésére, amelyben részt vett az ELTE-ről egy történelemtanár, egy szakszervezeti vezető, az *Open Society* egyik vezetője, én pedig az egyházakat képviseltem. Dél-Afrikába mentünk két hétre azzal a feladattal, hogy összehasonlítsuk a kommunista diktatúrából a demokrácia felé való átmenetet azzal, ami az apartheid diktatúrából a demokrácia felé tartó átmenetet meghatározta, tehát az akkori európai történeteket vessük össze a dél-afrikai az első szabad választásokat néhány héttel megelőző időszak jellemzőivel. Nagyon érdekes tapasztalataink voltak, amelyekből kiemelhető, hogy a vallások, a keresztény egyházak nagyon sokat tettek Dél-Afrikában azért, hogy ott se folyjon vér a változások során, amiért elismerést is kaptak.

A rendszerváltás előtt nálunk az volt a hivatalos álláspont, hogy az egyház, a kereszténység egy dekadens ideológia, a társadalom ellensége, de muszáj azt megtűrni, úgyis majd kihal magától. Addig viszont adhatnak az egyházaknak bizonyos, akár mások által nem is vállalt vagy éppen alantas szerepeket, amelyek betöltésével úgymond társadalmilag hasznos feladatot végeznek, aminek alapján eltűrhetik őket, noha igaz, hogy mindenféle butaságot hintenek, meg osztályidegenek, stb. Mindezen túl inkább azt tekintem át, hogy mi az a feladat, küldetés – ha nem hangzik túlságosan magasznak –, amit a vallásnak, a vallás intézményeinek, közösségeinek, a kereszténységnek elsősorban be kellene töltenie, vagy betölthetne, illetve betölt a társadalom, egész Európa javára.

Három szempontot fogalmazok meg, amelyek közül az egyik az értékek hangsúlyozása. Erről a bevezető előadásban is szó volt. Ami ma történik Európában bizonyos bürokraták és nem bürokraták, főleg politikusok körében, az nem más, mint önpusztítás, amikor az identitásunkat önként és dalolva feladjuk és csodálkozunk, hogy mások nem vesznek komolyan bennünket. Ezért nem Európa a hibás, legfeljebb az Európai Unió kritizálható és javítható. A pozitív kritikának nem árt, hogyha ők is reagálnak rá.

Olyan kissé kisarkított jelenségekre utalok, mint például amikor néhány évvel ezelőtt Oxfordban vagy Cambridge-ben az önkormányzat egy helyi, belső körben alkalmazott határozatban tiltotta, hogy a 'Christmas' szó megjelenítsék, hogy azzal nehegy sértsék a más vallásúakat. Erre a mohamedán mufti és a más vallásúak mondták, hogy az önkormányzatiak ne tegyék magukat nevetségessé, az egyáltalán nem sérti őket. Olaszországban pedig

azért indítottak pert, hogy az állami iskolákban vegyék le a feszületet, amiről nagyon jól tudjuk, hogy messze nem térítést szolgálnak. Brüsszelben a karácsonyfa állításának hagyományát állítólag nem volt helyes folytatni – hogy szépen fogalmazzuk –, hogy ne irritáljuk a más vallású embereket.

A helyzet értelmezéséhez nagyon érdekes tapasztalatot hozott az, amikor pár hónappal ezelőtt az egyházmegyénk külügyi intézete meghívást kapott a NATO vezetőitől. Én a saját intézményünk küldöttségét vezettem az itteni zsidó hitközség vezetőjével – aki egyébként az egyetem egyik vezetője –, egy református kollegával és másokkal, ami tehát tudatosan egy ökumenikus, sőt vallásközi küldöttség volt. Ott a NATO egyik főtitkára fogalmazott meg egy érdekes dolgot: akár úgy is gondolhatnánk, hogy válság felé közelít a NATO, merthogy a vasfüggöny idején volt egy egységes ellenségkép, közös érdekek voltak, és a közös érdekek hozták össze a szövetség tagjait, ami működött is. Most azzal a jelenséggel találkozunk, hogy a szövetségeseknek az érdekei – például az energiafüggés –, enyhén szólva nemhogy azonosak, hanem akár ellentétesek is. Ha ebben a helyzetben nem találunk valamit, ami összefogja a szövetséget, akkor az szét fog esni, akár látszólag, akár ténylegesen is. Ezért nagyon szükséges, hogy közös értékeket fogalmazzunk meg – megint a bevezető előadásra utalok –, és ebben bizony sokat tehetnek a civil szervezetek, a vallások, az egyházak. Erre valóban azt válaszolhatjuk, hogy ez olyan feladat, aminek ellátása az előadás címének megfelelően a vallás, az egyházak szerepe: ébresszék rá saját magukat, környezetüket és így egész Európát, hogy mennyire fontos dolog értékeink megnevezése, vállalása, mert ha nincs közös érték, akkor az érdekek divergenciája következtében szétesik Európa. Ilyen értelemben nem Európa, nem az európai gondolat, nem az európai ember, nem az ember, hanem az Európai Unió van krízisben, de olyanban, amit nagyon okosan, ügyesen ki lehet javítani és akár jóra is lehet fordítani. Tehát ez az egyik szempont, az értékek szempontja. Ezek az értékek persze nem azt jelentik, hogy vallások közül a kereszténység, azok közül is a Katolikus Egyház értékeit tukmáljuk rá Európára. Szó sincsen erről, és csak szerényen jelzem, hogy a katolikus jelző azt jelenti, hogy egyetemes. Amit az egyház, a kereszténység képvisel Európában és világszerte, az a globalizáció pozitív megnyilvánulása, csak nem így hívták kétezer évvel ezelőtt: a külső dolgokban, sokszínűségben, saját identitását megtartva mindenki egységesé válik a közös érték mentén. Ez volt tehát az egyik szempont.

A másik szempont a politikai korrektség orvoslása, ami sokaknak talán meglepő vagy megint kissé – nem politikai értelemben véve – szélsőségesnek tűnő megfogalmazás. Orvoslást mondok, mert szerintem, amit „*political correct speech*”-nek neveznek, az önmagában szép, tudniillik a tolerancia, továbbá a diszkrimináció gyanújának az elvetése, kerülése, az igazi demokrácia, az értékekre való hivatkozás. Csak az a baj, hogy a politikai korrekt beszéd művelői a gyakorlatban – ez olyan, mint az elméleti és a gyakorlati szocializmus volt –, olyan álszent, képmutató, kettős mércéről tanúságot tevő módon viselkednek, hogy amit látunk részükről Európában, az ma

inkább a demokrácia akceleráltan mutált degenerációjának a részben nevetséges, részben gusztustalan karikatúrája. Ezért megint nem Európa a hibás, és nem az európai gondolat, hanem azok, akik ezt így művelik. Ezzel szemben a gyógymód az egyházak, a kereszténység, és nem az intézmény, hanem a valóban vallásos embereknek az evangéliumokig tiszta beszéde, a saját beszédünk lehet. Persze nem a belső prizmás szagú, vagy éppen a tömjénszagú szakzsargonról van szó, hanem a korszerű, érthető, egyszerű, világos beszédéről, az evangélium beszédjéről, ahol az alapító azt mondta, hogy a ti beszédetek legyen, igen-igen, nem-nem, és aki az ő stílusát magára ölti, az valóban a gyűlöletnek még a gyanúját sem kaphatja, a diszkriminációnak még a közelébe se kerülhet. Ezt érdemes lenne eltanulni, legalább nekünk ezt kellene megvalósítanunk.

A vallás, a vallások európai szerepének harmadik szempontját egyszerűen úgy nevezhetném, hogy a konfliktusok gyógyítása, kezelése, azokban való közreműködés, amit nem ártana, ha kitűznének maguknak a vallás hiteles képviselői, a közösségek tagjai és akár a közösségek maguk is. Óriási lehetőség, amit – önkritikával kell megjegyeznem – messze nem használnak ki a vallásos emberek, közösségek, intézmények. Itt persze különbséget kell tenni a vallásra hivatkozók és a hitelesen valóban vallásos emberek, az ilyen közösségek, az ilyen intézmények között. Például sokkal többet kellene tennünk, tehetnénk mi vallásos emberek, keresztények, például a szlovák-magyar feszültség – nem tudom, hogy konfliktusnak nevezem-e – végleges megoldására, tisztázására. Kísérletek történtek, de ha a szlovákok közül, akik igazán vallásosnak tartják magukat, és közölünk, akik annak tartják magukat, őszintén párbeszédet pörgetnének, akkor eleve lehetetlen lenne a konfliktus, csak sajnos messze vagyunk ettől. Vagy ott van például a lengyel-orosz konfliktus. Éppen néhány nappal ezelőtt, itt pár méterre az épülettől állítottunk egy emlékművet, annak kapcsán, hogy elneveztük ezt a Dóm körüli parkot a keresztény szolidaritás parkjának. Ott van már elhelyezettünk pár éve egy '56-os emlékművet, később a lengyelek kettős katonai tragédiájára emlékezve a lengyel emlékművet is a sarkon. De ezt úgy akartuk és úgy is valósítottuk meg, hogy ez ne mérgesítse a viszonyt, hanem összehozza az orosz és a lengyel feleket.

Tegnapelőtt az örmény genocídium emlékére állítottunk örmény barátainkkal ugyanott egy emlékművet, és milyen szép lett volna, ha erre elhívhattuk volna a török képviselőket is. Azt a feladatot fogalmaztuk meg magunknak, a vallásnak, a kereszténységnek, az egyházaknak, hogy az igazán vallásos, hiteles mohamedánok, valamint a hiteles keresztények közül legalább néhányan próbálják meg ez alkalomból is enyhíteni a konfliktust, mert óriási lehetőség van annak oldására, gyógyítására, sőt magasabb szinten – hegeli gondolatokat követve – újra felépíteni a megoldást, a megbékélést.

Érdemes végiggondolni azt, hogy a politikai korrektségnek, illetve inkább az ökumenizmusnak van egy olyan eredménye is, hogy az írek és a britek közti viszonyban ma már teljes béke van, a robbantásokkal most már alábbhagytak. Most nincs mód részletesebben tárgyalni ezt a kérdést, de ez

soha nem volt igazából vallásos konfliktus, hanem más okai voltak, ugyanakkor következményeit éppen a katolikusok sínylették meg. Az ökumenizmus lelkülete szépen megoldotta ezt a konfliktust, annak vallási vonatkozásait. Milyen érdekes lenne azonban az, ha most a politikai korrekt beszéd idején – anélkül hogy az írek erre megkérnének bennünket – gondolnánk egyet és elhelyeznénk a keresztény szolidaritás jegyében egy emlékművet a milliósnyi ír áldozat, a katolikus áldozatok emlékére, akiktől annak idején a britek majdnem népirtásba menő módon vonták meg az élelmet, a burgonyát. Meghívnánk az ír nagykövetet és a britet is, mert tudjuk, hogy a tényleges szolidaritásból kiindulva is lehet felemlíteni valamit, ami jól megvalósítva nem erősíti, hanem éppen hogy oldja, sőt gyógyítja a konfliktust, vagy egy negatív történetből egy magasabb szintű igazi barátságot, együttműködést hozhat létre. Ez idealistának tűnhet, de erre a vallásos embereknek minden lehetőségük és eszközük megvan. Jó lenne ezekkel élni is.

Visszatérve a valóban vallásos emberekre, az viszont tényleges tapasztalat, hogy ha sikerül az igazán vallásos mohamedán, iszlám világból érkező emberekkel leülni, akkor ott valójában nincs konfliktus. A nehézség az, hogy ez gyakorlatban még a saját közösségeiben sem működik, csak elméletben. S ha a közösségben működne is, akkor még mindig katalizálni kellene az egész társadalmat ebben a folyamatban.

Egy kis önkritikával befejezve, úgy gondolom, hogy az egyházaknak, a vallásnak ilyen értelemben sokkal nagyobb kötelessége, felelőssége és feladata van. Remélem, hogy ezt egyre inkább ki is aknázzák a jó szándékú emberek, közösségek.